

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-58>

УДК 372.035

Лазаренко В.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ТЕАТРАЛІЗОВАНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкрито особливості формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку; проаналізовано сутність і зміст феномену емоційного розвитку особистості в контексті його вітчизняних та зарубіжних дослідників. Вивчення наукової літератури показало, що емоційний розвиток людини проявляється в зростанні здатності організму до саморегуляції емоційних станів, в словесних і невербальних виразах емоцій. Також здійснено дефініційний аналіз поняття «емоційний інтелект», розкрито його структуру. Розкрито вікові психолого-педагогічні особливості емоційного розвитку дітей дошкільного віку. Розглянуто театралізовану діяльність як засіб розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. Виокремлено основні етапи підготовки дітей до театралізованої діяльності в ЗДО. Запропоновано театралізовану діяльність як один із засобів розвитку емоційного інтелекту.

Ключові слова: емоційний інтелект, розвиток емоційного інтелекту, розвиток дітей дошкільного віку, емоційний стан, емпатія, театралізована діяльність.

Lazarenko Valeriia

Borys Grinchenko Kyiv University

PRESCHOOLER'S EMOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT THROUGH THEATRICAL ACTIVITY

Summary. The central purpose of the article is to highlight the nature, the place and the main features of preschooler's emotional intelligence development through theatrical activities. So, this practical research is conducted to investigate the emotional intelligence its definition, characteristics and classification. In order to do so, a general overview of preschooler's emotional development is presented. As a part of the study our attention is focused on several key aspects which have a groundbreaking influence on emotional intelligence formation and personal development according to our observation. In the article the definitive analysis of the concept of «emotional intelligence» is carried out, its structure is revealed. The author analysed contemporary publications on this issue. The preschooler's psychological and pedagogical specifics of emotional development are examined. The researcher emphasizes the importance of the different preschooler's feeling and emotion development, as well as the preschooler's skill formation to manage their feelings and emotions. The author presents theatrical activities as a means of preschooler's emotional intelligence development. The main stages of children's preparation for theatrical activities in the preschool institution are distinguished which are based on the principles of individual and integrated approaches. With the help of theatrical games preschooler's abilities to understand and analyze their feelings and emotions, to call and distinguish them, to express them through various verbal and nonverbal means, to control them and to show the empathy skills are developed. The theatrical activities are considered to be one of the means of developing emotional intelligence. After the investigation of the educational process structure and the curriculum in the preschool educational institution, the author proves the great importance of using of theatrical activities in the preschooler's emotional sphere development. So, our research aims to show theatrical activity relevance in emotional intelligence development. So, mentioned aspects are extremely important in the process of five-years-old child's emotional intelligence formation and development.

Keywords: emotional intelligence, preschooler's emotional intelligence development, emotional state, empathy, theatrical activity.

Постановка проблеми. Модернізації змісту дошкільної освіти в Україні сприяють соціальні зміни у руслі євроінтеграції, що потребують оновлення системи виховання молодого покоління. Цілком зрозумілим є той факт, що активному розвитку нових підходів до освіти дітей дошкільного віку сприяють динамічні прогресивні зміни, в основі яких лежать нові психолого-педагогічні дослідження соціально-емоційної сфери дитини.

Характерною рисою дошкільного дитинства є швидкі якісні зміни у когнітивних здібностях, фізичному, мовленнєвому, соціальному та емоційному розвитку. Посилаючись на твердження сучасних учених, варто зазначити, що за останнє десятиліття спостерігаються небажані тенденції змін у емоційному розвитку дітей дошкільного віку. Збільшується кількості дітей у стані емо-

ційної напруги, депресії, частіше зустрічаються емоційні розлади у дітей (О. Коноко, М. Корман, Н. Мельник, О. Олійник, М. Шпак). Вивчення наукових джерел дозволяє зазначити, що вчені виокремили новий тип соціального інтелекту, а саме емоційний інтелект (EQ) який може використовувати здатність моніторингу своїх власних емоцій та емоцій інших людей для того, щоб розрізнити їх та застосовувати дану інформацію для управління власними діями та мисленням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення сучасних публікацій наукового та методичного характеру дозволяє зазначити про появу нового поняття – «емоційний інтелект», що в широкому розумінні розглядають як комплекс умінь пов'язаних із здатністю керувати власними емоціями. Щодо визначення і структури зазначеного наукового поняття вчені не мають

однозначної думки. Дослідження емоційного інтелекту дітей дошкільного віку базуються переважно на зарубіжних джерелах (П. Саловей, Д. Майєра, Д. Гоулман, Р. Бар-Она, Х. Вайсбах, Г. Гарднер, У. Пейн), та невеликій кількості статей українських вчених (Г. Березюк, Е. Носенко, О. Філатова), питання емоційного інтелекту дітей дошкільного віку розглядаються переважно у працях педагогів (Т. Бородулькіна, М. Мордвинцева, О. Олійник, М. Шпак).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасній системі дошкільної освіти значна кількість учених вивчають питання емоційного розвитку дітей дошкільного віку (Л. Божович, О. Запорожець, О. Кононко, В. Котирло, Г. Кошелева, О. Кульчицька, П. Якобсон), проте питання EQ дітей дошкільного віку не мають широкого висвітлення у працях науковців.

Аналіз теорії і практики переконливо свідчить про те, що питання емоційного інтелекту дітей дошкільного віку є актуальним для дошкільної освіти, проте означена проблема лише частково висвітлюється у наукових працях українських вчених. Результати теоретичного аналізу засвідчують, що цінним засобом розвитку EQ визначають театралізовану діяльність (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Сиротич, О. Половіна). Театр як вид мистецтва пов'язаний з умінням передавати та сприймати емоції, що тісно пов'язано з розвитком емоційної сфери.

Мета статті – проаналізувати суть поняття «емоційний інтелект дітей дошкільного віку», з'ясувати розвивальний потенціал театралізованої діяльності у розвитку EQ дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням питань емоційного розвитку дітей дошкільного віку займалися відомі психологи (М. Аскаріна, К. Бібанова, Н. Денисова, О. Запорожець, О. Кононко, А. Матюшкін, Т. Піроженко, М. Фігурін) які наголошували на значенні емоцій у розвитку особистості дитини, розкривали їх взаємозв'язок з пізнавальною сферою. Доводили, що дитині потрібна допомога у вираженні власних емоцій, розумінні почуттів інших, оскільки це обов'язкова умова соціалізації і щасливого співжиття у суспільстві.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволив з'ясувати, що світ дитини складається з фізичної, інтелектуальної та емоційної сфери. Поняття «емоції» О. Кононко визначила як особливий клас суб'єктивних психологічних станів притаманних кожній особистості. Вони реалізуються у формі безпосередніх переживань, відчуттів, приємного або неприємного ставлення людини до світу та інших людей. Таким чином, вчена аргументує думку, що будь-які прояви активності дитини супроводжуються емоційними проявами переживань та сприяють появі нових інтересів, мотивів і потреб [6].

Науково доведено, що соціалізація дитини дошкільного віку ґрунтується на розвитку емоційної сфери, оскільки у цей період інтенсивно формуються соціальні емоції та моральні почуття. Особливостями зовнішнього прояву емоцій є міміка обличчя, тембр голосу, інтонація, рухи тіла. За допомогою виразних дій дитину необхідно

вчити розуміти власну почуттєву сферу та емоційні настрої людей навколо.

Послугуючись думкою М. Шпак, визначаємо емоційний розвиток як динамічний процес тісно пов'язаний із загальним психічним розвитком дитини і специфікою взаємодії дитини зі світом людей та предметів. Важливою умовою емоційного розвитку дитини дошкільного віку є зміна видів діяльності, у яких формуються емоції [9]. Також, необхідно враховувати відмінності в розвитку емоційної сфери дитини на різних вікових етапах, тому в організації роботи з дітьми потрібно послуговуватись рекомендаціями психологів.

Вивчення наукової психолого-педагогічної літератури дозволяє зазначити, що термін «емоційний інтелект» є досить поширеним у сучасній науці. Значного поширення набули дослідження зарубіжних психологів (П. Саловей, Д. Майєра, Д. Гоулмана, Р. Бар-Она, Х. Вайсбаха).

Відповідно, ці ідеї зацікавили українських науковців. Зокрема, поняття «емоційний інтелект» визначається А. Чернявською як динамічне інтегральне психологічне утворення, що зумовлює успішність міжособистісної взаємодії, адекватну самооцінку, позитивне мислення, а також лідерські здібності, що ґрунтуються на усвідомленні значущості емоцій та вмінні ними керувати [8].

І. Андрєва визначила поняття «емоційний інтелект» як сукупність ментальних здібностей до розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, а також управління емоційною сферою. На думку вченої, зміни в емоційній сфері пов'язані з розвитком не тільки мотиваційної, а й пізнавальної сфери особистості, самосвідомості [1].

У статті «Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку» Ж. Кучеренко подає наступне визначення: «емоційний інтелект – це поєднання інтелекту та емоцій, за яких особистість здатна якомога точніше усвідомлювати, розуміти, оцінювати та регулювати свої й чужі почуття; рахуватися з поглядами оточення й будувати з ним взаємини на основі довіри та співпереживання» [7, с. 55]. Поділяючи її думку, звертаємось до розгляду структури емоційного інтелекту. У дослідженні спираємось на структуру запропоновану Д. Гоулманом, що охоплює компоненти які описують основні сфери емоційних розумових здібностей людини: ідентифікація назва емоційних станів, розуміння взаємозв'язків між емоціями, мисленням і дією (самосвідомість); управління емоційними станами, контроль емоцій і заміна небажаних емоційних станів адекватними; здатність входити в емоційні стани, сприяючи досягненню успіху(самоконтроль); здатність читати емоції інших людей, бути чутливим до них і управляти емоціями інших(емпатія); здатність вступати у задовольняючі міжособові відносини з іншими людьми і підтримувати їх (навички взаємодії) [5].

Дослідники емоційного інтелекту стверджують, що розвиток емоційного інтелекту ґрунтується на ідентифікації емоцій; управлінні емоційними станами; здатності входити в емоційні стани (інтерес, радість); розумінні емоції інших людей; здатності взаємодіяти з іншими людьми і підтримувати їх.

Поділяючи думку науковців, акцентуємо увагу на необхідність гармонійного виховання

різних почуттів і емоцій, а також формуванні в дитини навичок керування своїми почуттями і емоціями (гнів, занепокоєння, страх, провинна, сором, співчуття, жалість, емпатія, гордість, шляхетність, любов та інші); навчання дитини розуміти свої емоційні стани і причини, що їх породжують.

З огляду на вікові психологічні особливості розвитку дітей 5-го року життя, вважаємо, що емоційний інтелект дитини п'ятирічного віку – це здатність усвідомлювати, розуміти свої почуття та емоції, називати їх (в межах вікової компетенції) вміння проявляти їх за допомогою різних вербальних і невербальних засобів, вміння стримувати та керувати ними, а також проявляти початкові навички емпатії.

Враховуючи структурні компоненти емоційного розвитку дитини дошкільного віку та структуру EQ, вважаємо, що серед різноманітних засобів розвитку складових емоційного інтелекту, на особливу увагу заслуговує театралізована діяльність. Розвиток емпатії в театралізованій діяльності досить високий адже, театралізована діяльність – це ігрова діяльність, у якій дитина, в силу специфічних особливостей, має тонко відчувати емоційний стан персонажів, займати позицію співчуваючого, співпереживаючого героя або глядача (емпатійна діяльність).

Вивчення та аналіз сучасних програм («Впевнений старт» (2017), «Дитина» (2016), «Дитина в дошкільні роки» (2017), «Українське дошкілля» (2017), «Я у Світі» (2014)) дозволяє констатувати, що в них частково реалізуються завдання емоційного розвитку дитини, тоді як ефективність вимагає комплексного впливу на емоційну сферу дитини в цілому.

Згідно з логікою побудови освітнього процесу в ЗДО та змісту програм зазначимо, що завдання розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку можуть бути реалізовані в театралізованій діяльності. Для організації розвитку емоційного інтелекту в дітей 5-го року життя застосовують різні види театру, залежно від використання ігрового матеріалу та способу його розміщення: ляльковий, театр маріонеток, пальчиковий, театр на фланелеграфі, тіньовий у яких використовуються такі матеріали, як іграшки, картинки, ляльки, кокони, смикунчики, маріонетки, фланелеграф, фігурки тіньового театру, «живі тіні», що можуть бути розміщені на екрані (театр картинок, тіней), ширмі (театр пальчиковий, з ляльками Бі-Ба-Бо, ляльок, маріонеток, смикунчиків), на столі (театр ляльок, іграшок, топотушок) [3].

Для використання театралізованої діяльності у розвитку емоційного інтелекту дітей 5-го року життя було виокремлено етапи, що на нашу думку сприятимуть ефективності розвивальної роботи. Вони розроблені відповідно вікових психологічних особливостей дітей, ґрунтуються на принципах індивідуального та комплексного підходів.

Перший етап. Полягає у налаштуванні вихованців на ефективну співпрацю. Спеціально організовану діяльність вихователю слід починати із сюрпризного моменту, який дозволить занурити дітей в казкову атмосферу. До цього етапу входять ігрові моменти, розглядання кар-

тини або обговорення книги, тобто все те, що допомагає збагачувати знання і враження дітей, розвивати інтерес бажання дізнатись нове.

Другий етап. Власне знайомство дітей із змістом літературного твору. Педагогу рекомендується переказувати текст, а не читати його. Адже переказуючи зміст, дорослий може спостерігати за реакцією дітей, підсилювати емоційні моменти, змінювати текст для полегшення розуміння змісту, мотивів вчинків героїв.

Третій етап. Робота із змістом твору: словникова робота, відповіді на питання. Повторне читання супроводжується театралізацією за допомогою настільного театру, ляльок Бі-Ба-Бо, пальчикових ляльок, коментованого малювання та ін. На цьому етапі варто обговорити почуття і вчинки персонажів, провести психогімнастику, вправи на вивільнення від емоцій.

В залежності від об'єму твору (короткий вірш або довга казка) можна повторити розповідь, педагог пропонує дітям відтворити сюжет казки за запитаннями. Педагогу необхідно користуватися різноманітними формами моделювання ситуації: послідовними картинками (план казки), конструктивними засобами (складання окремих деталей – частин декорацій з об'ємного конструктора, плоского матеріалу), усіма видами театру.

Четвертий етап. Полягає у драматизації обраного твору чи сюжету. За допомогою різноманітних художніх засобів педагог повинен підсилити роботу по драматизації в продуктивній діяльності (аплікація, малювання). Драматизація з використанням костюмів вимагає від дітей самостійності, повного розкриття акторської майстерності, а отже є найбільш складною в емоційному плані для дітей і потребує значної підготовки для дітей і педагогів.

Здійснений аналіз впливу театралізованої діяльності на розвиток усіх сфер дитини 5-го року життя дозволив дійти висновку, що вона може бути одним із засобів розвитку емоційного інтелекту і дітей. Оскільки, в ході театралізованих ігор у вихованців розвивається здатність розуміти та усвідомлювати свої почуття й емоції, називати їх, вміння проявляти їх за допомогою різних вербальних і невербальних засобів, вміння стримувати і керувати ними, а також проявляти навички емпатії, що є надзвичайно важливим для розвитку емоційного інтелекту дитини п'ятирічного віку.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Теоретичний аналіз розвитку емоційного інтелекту дітей 5-го року життя у театралізованій діяльності дозволяє зазначити, що емоційний інтелект важлива складова особистості дитини, що потребує уваги з боку дорослих. Вихователям в умовах ЗДО найбільше уваги потрібно приділяти реалізації таких освітніх завдань: навчити дітей спілкуванню, розвивати емоційну сферу, формувати адекватну самооцінку для того щоб, допомогти дітям пізнавати себе і світ. Специфіка театралізованої діяльності дітей дошкільного віку в ЗДО дозволяє виокремити її як особливо цінний засіб розвитку емоційного інтелекту. Під час аналізу літератури нами було виокремлено чотири етапи підготовки дітей середньої групи до театралізованої діяльності з урахуванням особливостей розвитку EQ.

Список літератури:

1. Андреева І.Н. Про історію розвитку поняття емоційний інтелект. *Питання України*. 2008. № 5. С. 83
2. Артемова Л.В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі: [Пер. з рос. – 2 вид]. Київ : Томіріс, 2002. С. 291.
3. Афузова Г.В. Театралізована гра як засіб корекції емоційної сфери дошкільників із затримкою психічного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011. Вип. 17. С. 316–318.
4. Виготський Л.С. Питання дитячої психології. СПб. : Видавництво «Союз», 2006. С. 450.
5. Гоулман Д. Емоціональний інтелект / Даниель Гоулман: пер. с англ. А.П. Исаевой. Москва : АСТ МОСКВА; Владимир: ВКТ, 2009. С. 478.
6. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. С. 255.
7. Кучеренко Ж. Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 7. С. 54–59.
8. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок*. 2012. № 12(95). С. 136–139.
9. Шпак М.М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1(2). С. 282–288.

References:

1. Andrieieva, I.N. (2008). Pro istoriiu rozvytku poniattia emotsiinyi intelekt [On the history of the concept of emotional intelligence]. *Questions of Ukraine*, no. 5, p. 83. (in Ukrainian)
2. Artemova, L.V. (2002). *Teatr i hra. Vdoma, u dytiachomu sadku, v shkoli* [Theater and play. At home, in kindergarten, at school]. Moscow: Tomiris, p. 291. (in Russian)
3. Afuzova, H.V. (2011). Teatralizovana hra yak zasib korektsii emotsiinoi sfery doshkilnykiv iz zatrymkoiu psykhičnoho rozvytku [Theatrical play as a means of correcting the emotional sphere of preschool children with mental retardation]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova. Serii 19: Korektsiina perahohika ta spetsialna psykholohiia*, no. 17, pp. 316–318. (in Ukrainian)
4. Vyhotskyi, L.S. (2006). Pytannia dytiachoi psykholohii [Questions of child psychology]. SPb.: Vydavnytstvo «Soiuz», p. 450. (in Ukrainian)
5. Houlman, D. (2009). Emotsyonalnyi yntelekt [Emotional intelligence]. Moscow: Vladymyr VKT, p. 478. (in Russian)
6. Kononko, O.L. (1998). Sotsialno-emotsiinyi rozvytok osobystosti (v doshkilnomu dytynstvi) [Socio-emotional development of the personality (in preschool childhood)]. Kyiv: Osvita, p. 255. (in Ukrainian)
7. Kucherenko, Zh. (2016). Emotsiinyi intelekt doshkilnykiv: shliakhy rozvytku [Emotional intelligence of preschoolers: ways of development]. *Educational methodologist of preschool institution*, no. 7, pp. 54–59. (in Ukrainian)
8. Cherniavska, A. (2012). Emotsiinyi intelekt – zaporuka uspishnoho navchannia [Emotional intelligence is the key to successful learning]. *Youth and the market*, no. 12(95), pp. 136–139. (in Ukrainian)
9. Shpak, M.M. (2011). Emotsiinyi intelekt v konteksti suchasnykh psykholohichnykh doslidzhen [Emotional intelligence in the context of modern psychological research]. *Psychology of personality*, no. 1(2), pp. 282–288. (in Ukrainian)